

tasavvur

tekirdag ilahiyat dergisi | tekirdag theology journal

e-ISSN: 2619-9130

tasavvur, Haziran/June 2023, c. 9, s. 1: 459-482

**Hudeybiye Antlaşması'nın Sosyo-Politik ve Stratejik Açından Tahlili
Üzerine Bazı Tespitler**

Some Findings on the Socio-Psychological and Strategic Analysis of
Hudaybiyyah Peace

Mücahit YÜKSEL

Doç. Dr., Necmettin Erbakan Üniversitesi Ahmet Keleşoğlu İlahiyat Fakültesi,
İslâm Tarihi ABD,

Associate Professor, Necmettin Erbakan University, Faculty of Theology,
Department of Islamic History

myksl_42@hotmail.com

ORCID: 0000-0003-2958-7813

DOI: 10.47424/tasavvur.1265344

Makale Bilgisi | Article Information

Makale Türü / Article Type: Araştırma Makalesi / Research Article

Geliş Tarihi / Date Received: 14 Mart / March 2023

Kabul Tarihi / Date Accepted: 22 Mayıs / May 2023

Yayın Tarihi / Date Published: 30 Haziran / June 2023

Yayın Sezonu / Pub Date Season: Haziran / June

Atıf / Citation: Yüksel, Mücahit . "Hudeybiye Antlaşması'nın Sosyo-Politik ve Stratejik Açından Tahlili Üzerine Bazı Tespitler ". *Tasavvur - Tekirdağ İlahiyat Dergisi* 9 / 1 (Haziran 2023): 459-482. <https://doi.org/10.47424/tasavvur.1265344>

İntihal: Bu makale, ithenticate yazılımınca taranmıştır. İntihal tespit edilmemiştir.

Plagiarism: This article has been scanned by ithenticate. No plagiarism detected.

web: <http://dergipark.gov.tr/tasavvur> | [mailto: ilahiyatdergi@nku.edu.tr](mailto:ilahiyatdergi@nku.edu.tr)

Copyright © Published by Tekirdağ Namık Kemal Üniversitesi,
İlahiyat Fakültesi / Tekirdag Namık Kemal University, Faculty of
Theology, Tekirdag, 59100 Turkey.

CC BY-NC 4.0

Öz

Hudeybiye Antlaşması, İslâm tarihindeki önemli dönüm noktalarından birisidir. Nitekim öncesinde müşriklere karşı savunma durumunda olan Müslümanlar, bu antlaşmanın ardından üstünlüğü ele geçirmeye başlamışlardır. Ayrıca bu antlaşma ile müşrikler ilk defa Müslümanları bir güç olarak tanımış oldular. Bu antlaşmanın öncesinden sonuna kadar yaşanan süreç, Hz. Peygamber'in siyasetindeki sosyolojik ve psikolojik birçok başarılı hamleyi de ihtiva etmektedir. Zira Hz. Peygamber, özellikle sergilediği barışçıl tavır ve başarılı siyaset sayesinde müşrikleri antlaşma yapmak zorunda bırakmıştır. Hz. Peygamber'in dikkat ettiği diğer sosyolojik ve psikolojik hususlar ise şu başlıklar altında toplanmaktadır: Toplum sosyolojisini iyi analiz etmek ve kamuoyunun desteğini kazanmak, kararlılık vurgusu yapmak, tedbirli olmak, istişareye önem vermek, birlik görüntüsü vermek, düşmanın değer yargılarını bilmek ve ilkeli davranmak. Nihayet, Hz. Peygamber'in uzun vadeli ve ilkeli hamleleri, müşriklerin dar çerçeveli ve kişisel hamleleri karşısında üstün gelmiştir. Bu makalede, Hudeybiye Seferi'nin başından sonuna kadar uzanan süreçte Hz. Peygamber'in ve müşriklerin karşılıklı olarak uyguladıkları psikolojik harp unsurları üzerinde durulmaktadır. Nitekim bu önemli veriler, her devirdeki Müslümanlara örnek olacak mahiyettedir. Çalışmada, muhtevanın niteliği gereği tasvir edici, didaktik ve analiz edici metot kullanılmıştır.

Anahtar Kelimeler: İslâm Tarihi, Hz. Peygamber, Hudeybiye Antlaşması, Siyaset, Müşrikler.

Abstract

Hudaybiyyah Peace is one of the important turning points in the history of Islam. As a matter of fact, the Muslims, who were in a position of defense against the polytheists before, started to gain the upper hand after this treaty. In addition, with this peace, the polytheists recognized Muslims as a force for the first time. The process from before to the end of this treaty also includes many successful sociological and psychological moves in the policy of the Prophet. Because the Prophet forced the polytheists to make a treaty, especially thanks to his peaceful attitude and successful policy. Other sociological and psychological issues that the Prophet paid attention to are grouped under the following headings: To analyze the sociology of society well and to gain the

support of the public, to emphasize determination, to be cautious, to give importance to consultation, to give an appearance of unity, to know the value judgments of the enemy and to act principled. Finally, the long-term and principled moves of the Prophet prevailed over the narrow and personal moves of the polytheists. This article focuses on the elements of psychological warfare mutually practiced by the Prophet and the polytheists in the period from the beginning to the end of the Hudeybiyya Expedition. As a matter of fact, these important data set an example for Muslims in every period. In the study, descriptive, didactic and analytical methods were used in accordance with the nature of the subject.

Keywords: Islamic History, Prophet, Hudeybiyyah Peace, Politics, Polytheists.

Giriş

Hudeybiye Antlaşması, Müslümanların diplomasi alanında elde ettikleri en önemli başarılarından biridir. Zira bu antlaşma ile Müslümanlar ilk defa müşrikler tarafından tanınmışlar ve müşriklerle aralarında yaşanan mücadelenin seyri değişerek onların lehine dönmeye başlamıştır.

Hudeybiye Antlaşması, öncesi, süreci ve sonrası itibarıyla iyi tetkik edilmesi gereken önemli bir konudur. Çünkü bu antlaşma, masaya oturma öncesi takip edilen başarılı yöntemleri, antlaşma sürecinde göz önünde bulundurulmuş uzun vadeli hedefleri ve sonrasında tanık olunan büyük kazanımları bakımından birçok ders niteliğinde uygulamayı ihtiva etmektedir. Öyle ki; Hz. Peygamber, antlaşma öncesinde barışçıl ama dengeli, antlaşma sırasında sabırlı ve ilkeli, antlaşma sonunda öğretici tavrıyla tüm nesiller için büyük bir örneklik ortaya koymuştur.

Hudeybiye Antlaşması öncesinde Müslümanların ve müşriklerin saflarında iki ayrı tutum sergilenmekteydi. Zira olaylar âdeta karşılıklı hamleler şeklinde gelişmiş ve süreç, antlaşmanın gerçekleşmesiyle neticelenmiştir. Bu aşamada Hz. Peygamber'in liderliğindeki Müslümanlar ile müşriklerin takip ettikleri yöntem taban tabana zıt karakterler arz etmekteydi. Nitekim Hz. Peygamber olaylara geniş bir çerçeveden yaklaşırken müşrikler sığ bir yaklaşım ortaya koymuşlardır. Bu noktada her iki tarafın sergilediği tavrı detaylı olarak ortaya koymanın faydalı olacağı kanaatindeyiz.

Hudeybiye Antlaşması, İslâm tarihinin bâriz olaylarından birisi olması sebebiyle birçok araştırmaya konu olmuştur. Bu bağlamda; Mehmet Azimli,¹ Mehmet Ali Kapar,² Ramazan Özmen³ ve Ahmet Öz⁴ gibi isimlerin çalışmalarını saymak mümkündür. Söz konusu çalışmalar, alana önemli katkılar sunan değerli makalelerdir. Bizim bu çalışmayı yapmaktaki maksadımız ise, antlaşmanın bütününe, spesifik bir alanına ya da ayrı bir bilim dalının bakış açısına göre yapılmış bu çalışmalara ilave olarak olayı siyasî, psikolojik ve sosyolojik yönüyle ayrı bir kurgu içerisinde ele almak suretiyle katkıda bulunmaktır. Bu çerçevede çalışmamız, Hudeybiye Antlaşması'nın öncesi, süreci ve sonrasındaki sosyo-psikolojik unsurlara odaklanmakta ve her iki tarafın takip ettiği siyaseti irdelemektedir.

1. Tarih Okumalarında Sosyo-Psikolojik ve Stratejik Bakışın Önemi

İnsanlık tarihinde; dün-bugün ve yarın üçlemesi her zaman vardır. Dolaşısıyla "Nereden geldik, şu an neredeyiz ve bizi nasıl bir gelecek bekliyor?" soruları her zaman cevaplanması gereken önemli sorulardır. Bu noktada tarih felsefesi, dünü okuyup yorumlayarak bugünü anlamayı ve yarın için hazırlık yapmayı hedeflemektedir.⁵ Kuşkusuz tarih okumalarındaki amaç, geçmişe dair malumatı bir bilgi yığını olarak naklederek entelektüel doygunluğa erişmek değil, öncekilerin doğru ve yanlışlarını sağlıklı bir şekilde tetkik ederek onlardan ibretler çıkarmak ve böylece geleceğe dönük adımlarımızda doğru bir çizgiyi takip edebilmektir. Bu da tarihin doğru bir şekilde yorumlanmasını gerektirmektedir.

Tarihin yorumu üç yönlü bir faaliyet olup bunlar; olgunun kabulü, değerlendirilmesi ve sonuçlarının tespitidir. Olgunun kabulü noktasında dikkat

¹ Mehmet Azimli, "Tarihin Kırılma Noktası: Hudeybiye Antlaşması", *Hikmet Yurdu* 3/6 (2010), 35-48.

² Mehmet Ali Kapar, "Hudeybiye Seferi ve Hz. Muhammed'in Barışçı Siyaseti", *Tarihin Peşinde: Uluslararası Tarih ve Sosyal Araştırmaları Dergisi* 8/16 (2016), 155-175.

³ Ramazan Özmen, "Hudeybiye Barış Antlaşması ve Hadislerin Anlaşılmasında Hâdiselerin Arka Planını Okumanın Sunacağı İmkânlar Üzerine Bir Deneme", *Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 40 (2018), 277-298.

⁴ Ahmet Öz, "Vahyin Son Yılları (Hudeybiye Antlaşması ve Mekke'nin Fethi)", *Tefsir (Surelerin Nüzul Sırasına Göre Analizi)*, (2019), 547-576.

⁵ Seyfettin Erşahin, *İslâm Tarihini Anlama Klavuzu* (Ankara: Otto Yayınları, 2017), 19.

edilmesi gereken husus, olgunun nakil şekli ve muhtevasının sıkıntısız olması zaruretidir. Yani olgu hem sağlam yollarla bize kadar ulaşmalı hem de içeriğinin objektifliğini zedeleyecek ön kabul ve ideolojik unsurların etkisinden uzak olmalıdır. Olgunun değerlendirilmesi hususu ise sebep-sonuç ilişkisinin doğru bir şekilde tespit edilmesine dayanır. Son aşama olan olgunun sonuçlarının tespitinde yapılması gereken de olayın, genel tarihteki yerini doğru tespit edebilmektir.⁶ Yani büyük resimdeki/sünnetullah yerine uygun olarak çıkarımlar yapabilmektir. Bu aşamalarda gösterilecek hassasiyet, doğru çıkarımlara ulaşma noktasında önemlidir.

Tarih okumalarında ihmal edilmemesi gereken bir gerçeklik de tarihî olaylarda rol oynayan kişilerin tavırlarını –siyaset sahnesinde olsalar dahisadece siyaset perspektifinden değerlendirme sığılığında uzak kalabilmeyi başarmaktır. Zira tarihî olayların hem biricik olma hem de benzerlik gösterebilme özellikleri vardır.⁷ Tarihî şahsiyetler her ne kadar siyasî olayların içerisinde yer alıyor olsalar da aynı zamanda bir toplumun parçası olan ve psikolojik birçok unsurdan etkilenen kişilerdir. Dolayısıyla siyasî olaylar, her ne kadar sebep-sonuç bağlamında makro düzeyde benzerlikler gösterebilse de mikro düzeyde bazı farklılıklar arz edebilmektedir. Nitekim tarihî olaylar, her zaman aynı etkiye aynı tepkilerin verildiği standart yansımalar değildir.⁸ Bi-reyin psikolojisi ya da toplumun sosyolojisindeki bir ayrıntı bazen olayların analizinde önemli ipuçları verebilmektedir. Bu sebeple olayların sebep ve sonuçları ele alınırken, kahramanların yaşadıkları sosyolojik çevre ve insan psikolojisinin yansımaları gibi veriler gözardı edilmemelidir.

Hz. Muhammed'in davranışlarının etkin odağı, yüklenmiş olduğu peygamberlik göreviydi. O, kendi dönemindeki stratejik ve siyasî realiteyle etki-

⁶ Şaban Öz, *İslâm Tarihi Metodolojisi* (İstanbul: İz Yayıncılık, 2011), 60.

⁷ Yasin Aktay - M. Mahfuz Söylemez (ed.), *Bir Müslüman İslâm Tarihi'nin Sorunlu Konularına Nasıl Bakmalı* (İstanbul: Beyan Yayınları, 2021), 42-43.

⁸ Davranışların, belirleyicileri ve tezahürleri vardır. Belirleyiciler, içeriden gelen psikolojik veya biyolojik, şuurlu ya da şuursuz etkenler olabileceği gibi dış etkenler de olabilmektedir. Görüntüler ise fiilin kendisinde, sayesinde vasıtasıyla gerçekleştiği görünüm ve forumlardır. (Muhammed Âbid el-Câbirî, *Arap-İslâm Siyasal Aklı*, çev. Vecdi Akyüz (İstanbul: Kitabevi Yayınları, 2001), 11.) Bu sebeple belirleyiciler ile tezahürler arasındaki ilişki bütüncül bir bakış açısıyla ele alınmalıdır.

leşime girerek özgün bir yöntem ortaya koymuş ve bu yöntem, kaosun hâkim olduğu bir atmosferde ulaştığı başarılarla birlikte insanlığa nefes aldırıcı ortamlar hazırlamıştır.⁹ Bu bağlamda Hudeybiye Antlaşması da özelde günümüz ama genelde tüm zamanlar için gözardı edilmemesi gereken sosyolojik, psikolojik ve stratejik rehberlikleri ihtiva etmektedir. Zira antlaşmanın tüm aşamalarında sergilenen tavırlar bunu açıkça ortaya koymaktadır.

2. Müslümanların Takip Ettiği Siyasetin Genel Özellikleri

Hız. Peygamber'in ve ona tâbi olan Müslümanların Hudeybiye Antlaşması'nın başından sonuna kadar sergiledikleri tutumu; sosyoloji, psikoloji ve strateji bağlamında şu başlıklar altında ele almak mümkündür:

2.1. Barışçıl Bir Tavır Sergilemek

Müslümanların Medine'ye hicretleriyle birlikte, müşriklerle ilişkilerinde yeni bir süreç başladı. Zira hızlı bir şekilde devletleşme çalışmalarını tamamlayan Hz. Peygamber, bu kez Mekkeli müşriklerle bir devlet başkanı olarak mücadelesini devam ettirdi. Savaşa da izin verilmesinin ardından müşriklerle aralarında Bedir, Uhud ve Hendek Gazveleri cereyan etmişti. Devam eden süreçte Hz. Peygamber, rüyasında kendisinin Kâbe'ye girdiğini, başını traş ettiğini, Bey'in anahtarını aldığını ve vakfede durduğunu gördü. Bunun üzerine ashâbını umre için seferber etti ve onlar da yola çıkmak için hazırlandılar. Onların, Hz. Peygamber'in rüyasından hiç şüpheleri yoktu. Bu seferde yanlarına sadece yol gereçlerini, kılıçlarını ve kurbanlık develerini aldılar.¹⁰ Bu sefer, Şevvâl Ayı'nda olmuştu ve Hz. Peygamber ile birlikte yola çıkanların sayısı yaklaşık olarak 1400 kişiydi.¹¹

⁹ Wadah Khanfar, *İlk Bahar*, çev. Mehmet Yuşa Solak, Hasan Hacak (İstanbul: Vadi Yayınları, 2021), 19.

¹⁰ Muhammed b. Ömer b. Vâkıd Ebû Abdullah el-Vâkıdî, *Kitâbu'l-Meğâzî*, thk. Marsden Jones (Beyrut: Dârü'l-Alemî, 1989), 2/572; Ebû Abdullah Muhammed b. Sa'd b. Munî İbn Sa'd, *et-Tabakâtü'l-kübrâ*, thk. Muhammed Abdülkâdir Atâ (Beyrut: Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1990), 2/73; Ebû Ca'fer Muhammed b. Cerîr et-Taberî, *Târîhu'l-ümmem ve'l-mülûk* (Beyrut: Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1407), 2/116; Muhammed b. Yûsuf es-Sâlihî eş-Şâmî, *Sübülü'l-hüdâ ve'r-reşâd fî sîreti hayri'l-ibâd*, thk. Âdil Ahmed Abdülmevcûd, Ali Muhammed Muavvid (Beyrut: Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1993), 5/33.

¹¹ Muhammed b. Ebû Bekr İbn Kayyim el-Cevziyye, *Zâdü'l-meâd fî hedyi hayri'l-ibâd* (Beyrut-Kuveyt: Müessesetü'r-Risâle-Mektebetü'l-Menâri'l-İslâmiyye, 1994), 3/255, 256.

Hız. Peygamber'in umre için yola çıkarken ortaya koyduğu bu tavır, onun barışçıl duygular içerisinde sadece umre görevini yerine getirme düşüncesinde olduğunu göstermektedir. Yanlarına silah olarak sadece kılıçlarını almaları ve kurbanlık develeri götürmeleri de bunun göstergesidir. Hâlbuki karşılarda her zaman ilkesel davranmayan ve ne yapacağı tam kestirilemeyen bir düşman bulunmaktaydı. Hız. Ömer'in (ö. 23/644) Hız. Peygamber ile diyalogu da bu hususu desteklemektedir. Hız. Ömer: "Yâ Resûlallah! Savaş için hazırlık yapmadığınız bu durumda Ebû Süfyân (ö. 20/641) ve adamlarından endişe ediyor musun?" diye sorduğunda o: "Bilmiyorum, ancak umreye niyet etmişken yanımda silah bulundurmak istemiyorum." şeklinde cevap vermiştir. Sa'd b. Ubâde de (ö. 14/635) benzer yöndeki kaygısını ifade etmiş fakat Hız. Peygamber, umre için çıktığına vurgu yaparak yolculuklarda bulundurulmuş basit kılıçlar dışında silah taşımayı kabul etmemiştir.¹²

Hız. Peygamber, süreç boyunca karşı tarafın savaş yönündeki kışkırtmalarını da boşa çıkarmış ve bir savaş çıkmaması için eldeki imkânları başarılı şekilde kullanmıştır. Nitekim müşrikler, Müslümanların yollarını kesmek ve onları savaşa kışkırtmak amacıyla Hâlid b. Velid (ö. 21/642) komutasında bir süvari birliğini gözcü olarak göndermişti. Bunun üzerine Hız. Peygamber, onlarla karşılaşmamak için yolunu değiştirmiştir.¹³

Antlaşma öncesi diplomasi trafiği işlemekte ve karşılıklı elçiler gönderilmekteydi. Hız. Peygamber bu süreçte de daima barışı gözetmiş kişidir. Zira kendileriyle görüşmek üzere gelen Urve b. Mes'ûd'a (ö. 9/630) hitaben söylediği sözler, onun barışçıl tavrını net bir şekilde ortaya koymaktadır. Hız. Peygamber, Urve b. Mes'ûd ile yaptığı görüşmede ona, kurbanlıklarla gelmesine atıfta bulunarak savaşma niyetinde olmadıklarını ve barış duygularıyla geldiklerini söylemiş, ayrıca savaşın insanlar için ortaya çıkardığı zararları ifade etmiştir.¹⁴ Aynı şekilde elçi olarak gönderdiği Hırâş b. Ümeyyetü'l-

¹² Vâkıdî, *Kitâbü'l-Meğâzî*, 2/573; Taberî, *Târîh*, 2/117.

¹³ Vâkıdî, *Kitâbü'l-Meğâzî*, 2/580; Abdülmelik b. Hişâm b. Eyyûb el-Himyerî İbn Hişâm, *es-Sîretü'n-nebeviyye*, thk. Mustafa es-Sekâ vd. (Mısır: Matbaatu Mustafa el-Bâbî el-Halebî ve Evlâdihî, 1955), 2/310; Taberî, *Târîh*, 2/117.

¹⁴ İbn Hişâm, *es-Sîretü'n-nebeviyye*, 2/313.

Huzâî (ö. 60/680) vasıtasıyla müşriklere iletildiği mesajda da sadece umre için geldiklerini belirtmiştir.¹⁵

Hz. Peygamber, başından sonuna kadar daima barışı ön planda tutmuş ve müşriklerin tüm kışkırtıcı hamlelerine karşı sabırlı davranmıştır. Haram ayda yola çıkması ve Kureyş'in gönderdiği birlikten ele geçirdiği kişileri eziyet etmeden serbest bırakması da bunun göstergelerindedir. Zira Muhammed b. Mesleme (ö. 43/663) komutasında gönderilen gözcü birlik, Müslümanların bir gafletini kollayıp tahrik etmek amacıyla müşrikler tarafından gönderilen Mikrez b. Hafs liderliğindeki 40 veya 50 kişilik birliği esir alarak Hz. Peygamber'in yanına getirmişti.¹⁶ Hâlid b. Velid ve Mikrez b. Hafs liderliklerinde gönderilen tahrik amaçlı birlikler ve Hz. Peygamber'in her iki hamle karşısında sergilediği, yolunu değiştirme ve sükûneti koruyup yakalanan esirleri serbest bırakma uygulaması, müşriklerin savaş kışkırtıcılığını ve bunun karşısında Hz. Peygamber'in de barış yanlısı siyasetini açıkça ortaya koymaktadır. Bu noktada barışçıl tavrın, insan psikolojisi ve toplum sosyolojisindeki pozitif rolü inkâr edilemez. Çünkü kamu vicdanı, genel anlamda barışçıl tavırlara meyillidir ve diğer Arap kabileleri de bu noktada Mekke müşriklerini suçlar pozisyona girmişlerdir.

2.2. Tedbirli Olmak

Hz. Peygamber'in barış taraftarı olması, kendisini ve ashâbını düşmanlarının insafına terk edecek kadar tedbirsiz olması anlamına gelmemektedir. O, süreç boyunca kendi emniyetlerini sağlayacak tedbirleri de devamlı surette almış ve bu bağlamda müşriklerin faaliyetlerinden haberdar olmuştur. Zira Hz. Peygamber, Müslüman olarak kendisini ziyarete gelen Büsr b. Süfyân el-Ka'bi'yi önden göndererek Kureyşlilerin ne yapmak istedikleri hakkında kendisine bilgi getirmesini istemiş, Abbâd b. Bişr'i de (ö. 12/633) Müslümanlardan 20 kişilik bir grupla gözcü olarak göndermiştir.¹⁷ Gözcü olarak gönderilen Büsr b. Süfyân, Mekke'ye girerek müşriklerin konuşmalarını dinledikten son-

¹⁵ Vâkıdî, *Kitâbü'l-Meğâzî*, 2/600; İbn Hişâm, *es-Sîretü'n-nebeviyye*, 2/313; İbn Sa'd, *et-Tabakât*, 2/74.

¹⁶ İbn Hişâm, *es-Sîretü'n-nebeviyye*, 2/314; Taberî, *Târîh*, 2/121; Mahmud Şit Hattâb, *er-Rasûlü'l-kâid* (Beyrut: Dâru'l-Fikr, 1422), 280, 281; Şevkî Ebû Halil, *Sulhu'l-Hudeybiyye el-fethu'l-mubîn* (Beyrut-Dımaşk: Dâru'l-Fikri'l-Muâsır-Dâru'l-Fikr, 1983), 87-88.

¹⁷ Vâkıdî, *Kitâbü'l-Meğâzî*, 2/574; İbn Sa'd, *et-Tabakât*, 2/73; Taberî, *Târîh*, 2/116.

ra dönmüş ve Usfan'ın arka tarafında bulunan Gadîrû'l-Eşat bölgesinde Hz. Peygamber ile buluşmuştur. Ona, Mekkelilerin *Ehâbîş* adı verilen çevre kabileleri de topladığını ve Müslümanları Mekke'ye sokmamak için savaşı göze alacak kadar kararlı olduklarını söylemiştir.¹⁸

Bu sırada Huzâa kabilesi, Hz. Peygamber ile daima iyi ilişkiler içinde olmuş ve müşriklerle aralarında yaşanan gelişmelerden Hz. Peygamber'i haberdar etmiştir. Yine bu süreçte Hz. Peygamber'in haber aldığı kişilerden biri de Huzâa'dan Büdeyl b. Verkâ (ö. 11/632) olmuştur. Büdeyl b. Verkâ, Hz. Peygamber ile karşılaştığı zaman ona, Kureyşlilerin, kendilerini Kâbe'ye gitmekten alıkoymak ve gerekirse savaşmak için beklediğini haber vermiştir.¹⁹

2.3. Azim ve Kararlılığını Kendi Taraftarlarına ve Düşmanlarına Hissettirmek

Kuşkusuz iç bünyede görülecek bir zaaf hem safların dağılmasına hem de düşmanın cesaret kazanmasına sebep olacaktır. Bu sebeple kendi taraftarlarının bu noktada azminin artırılması ve düşmana birlik görüntüsünün verilmesi, psikolojik üstünlüğün ele geçirilmesine de yardımcı olacaktır. Bu süreçte Hz. Peygamber, daima birlik ve kararlılık görüntüsünün korunmasına özen göstermiş ve ashâb da ona yardımcı olmuştur. Öyle ki müşriklerin temsilcisi olarak geldiği zaman Urve b. Mes'ûd'a hitaben Hz. Peygamber: "Valla-hi, ben, dinim yolunda ölünceye ve Allah Teâlâ'nın bu konudaki hükmü uygulanıncaya kadar, insanların aklarına, karalarına karşı savaşacağım!" diyerek kararlılığını göstermiştir.²⁰

Hz. Peygamber, Hz. Osman'ı (ö. 35/656) elçi olarak gönderdiği zaman ona, Mekke'deki Müslümanlarla görüşmesini ve Mekke'nin yakında fethedileceği müjdesini vermesini, Allah Teâlâ'nın, dinine yardım edeceğini ifade etmesini söyledi. Hz. Osman, Mekke'deki Müslümanlara bu müjdeyi verdiği zaman onlar sevinçlerinden ağlamışlar ve "Kuşkusuz ki ona Hudeybiye'ye

¹⁸ Vâkıdî, *Kitâbü'l-Meğâzî*, 2/580; İbn Hişâm, *es-Sîretü'n-nebeviyye*, 2/309; Muhammed b. Hibbân b. Ahmed b. Hibbân b. Muâz b. Ma'bed İbn Hibbân, *es-Sîretü'n-nebeviyye ve ahbârü'l-hulefâ*; thk. Seyyid Aziz vd. (Beyrut: el-Kütübü's-Sekâfiyye, 1417), 1/180.

¹⁹ İbn Hişâm, *es-Sîretü'n-nebeviyye*, 2/311; İbn Sa'd, *et-Tabakât*, 2/74; Taberî, *Târîh*, 2/118.

²⁰ İbn Hişâm, *es-Sîretü'n-nebeviyye*, 2/313.

inmeyi nasip eden Allah, Mekke'ye girmesine de yardım edecek kudrettedir." diyerek güvenlerini ortaya koymuşlardır.²¹

2.4. Toplum İyî Okumak ve Kamuoyunun Desteğini Kazanmak

Hiç şüphesiz savaşların, cephede yapılan çatışma boyutları olduğu gibi, bir de kamuoyuna yönelik psikolojik propaganda yönü bulunmaktadır. Bu noktada kamuoyunu ikna etmek, onların desteğini almak ve rakibini zor durumda bırakmak hususunda önemli bir etkiye sahiptir.

Hız. Peygamber'in, müşriklerin tüm kıskırtmalarına karşın barışçıl tavrını ısrarla sürdürmesi ve niyetlerinin ibadet olduğunu net bir şekilde ortaya koyması, diğer kabileler nezdinde Müslümanları bir adım öne geçirmiş ve müşrikleri zor durumda bırakmıştır. Çünkü onlar, Kâbe'ye olan hürmetlerini net bir şekilde ortaya koydular ve diğer kabileler de buna şahit oldular. Bu sebeple Kureys'in engellemeye dönük tüm çabası, onların gözünde haksızlık olarak değerlendirildi. Ayrıca bu hamle, müşrik saflar arasındaki bütünlüğü de sarstı.²²

Hız. Peygamber'in hamleleri müşrikleri zor durumda bırakmış ve sıkıntılı bir ikilem içerisine sokmuştur. Çünkü müşrikler, Müslümanların Mekke'ye girmelerine izin vermeleri durumunda kendilerinin prestijinin sarsılacağına ve bunun, bir zorlamayı kabul ettikleri anlamına geleceğine inanıyorlardı. Diğer taraftan onlara engel olmaları da diğer Arap kabileleri nezdinde onları haksız ve ibadet için Kâbe'ye gelen kişileri engelleyen pozisyonuna düşürecekti.²³

2.5. İstişareye Önem Vermek

Hız. Peygamber, müşriklerin birlik olduklarını ve Müslümanların Mekke'ye girişini engelleme noktasındaki kararlılıklarını öğrendiği zaman ashâbına hitaben şu konuşmayı yapmıştır:

"Ey Müslüman topluluğu! Kureys müşrikleri Ehâbîşe tirit yedirek bizim Kâbe'yi tavaf etmemize engel olmak istiyorlar? Bu ko-

²¹ Vâkıdî, *Kitâbü'l-Meğâzî*, 2/600.

²² Hattâb, *er-Rasûlü'l-kâid*, 287.

²³ Azimli, "Tarihin Kırılma Noktası: Hudeybiye Antlaşması", 38-39.

*nudaki düşüncelerinizi bildirmenizi istiyorum. Doğrudan Kâbe'ye yönelip ilerleyelim ve bize engel olmaya çalışanlarla çarpışalım mı; yoksa bu hususta Kureyş'e destek sağlayanları bırakıp müşriklerin yurtlarına doğru mu gidelim? Bu durumda onlar, buldukları yerde dururlarsa, yağmalanmış ve kendilerini kaygı sarmış bir şekilde dururlar. Şayet bizi takip edecek olurlarsa, yorgun bir şekilde bunu yaparlar. Böylece Allah Teâlâ da onları perişan eder."*²⁴

Bunun üzerine başta Hz. Ebû Bekir (ö. 13/634) olmak üzere ashâb, barışçıl bir niyetle ve ibadet için yola çıktıklarını ifade ettikten sonra, Mekke'ye doğru ilerlemeleri ve kendilerine engel olanlarla çarpışmaları yönünde görüşlerini ortaya koydu. Hz. Peygamber de bu görüşler doğrultusunda "Haydi öyleyse, Allah'ın adıyla yürüyünüz!" buyurdu.²⁵

Hz. Peygamber, doğru görüş kimden gelirse gelsin ona değer verirdi. Bu bağlamda o, eşlerinin görüşlerine de önem verirdi. Sahâbe, antlaşma maddelerini zâhiri olarak değerlendiriyor ve iç yüzüne vakıf olmadıkları bazı hususlardan dolayı rahatsızlık duyuyordu. Bunun üzüntüsüyle, antlaşmadan sonra kendilerine kurbanlarını kesmelerini ve tıraş olmalarını söyleyen Hz. Peygamber'in talebini ilk anda yerine getirmediler. Bunun üzerine üzgün şekilde çadırına giren Hz. Peygamber'e eşi Ümmü Seleme (ö. 62/681) şöyle demiştir: "Yâ Resûlullah! Sen bu işi icra etmeyi diliyorsan, git ve ashâbına hiçbir şey söylemeden kurbanlık develerini kes ve berberini çağırıp tıraş ol. Sen kurbanı kesip, tıraşını olursan, insanlar da aynısını yapar, sana uyar." Hz. Peygamber, onun dediğini yaptı ve bunun üzerine ashâb da aynısını yapmaya başladı.²⁶

Bir yönetici olarak Hz. Peygamber, kendisine vahiy gelmeyen hususlarda ashâbıyla istişare ederdi. Böylece hem isabetli bir karara ulaşmayı hem ashâbında sorumluluk duygusunun gelişmesini hem de onlara yönetim dersi vermeyi hedeflemekteydi. Ayrıca istişare, kararın sorumluluğunun, yönetilen zümre tarafından da paylaşılmasında etkili rol oynamaktadır. Böylece lider ile yönetilen zümre arasındaki ilişki daha sağlıklı bir zemine oturmaktadır. Zira

²⁴ Vâkıdî, *Kitâbü'l-Meğâzî*, 2/580.

²⁵ Vâkıdî, *Kitâbü'l-Meğâzî*, 2/580.

²⁶ Vâkıdî, *Kitâbü'l-Meğâzî*, 2/613; İbn Hişâm, *es-Sîretü'n-nebeviyye*, 2/319; Taberî, *Târîh*, 2/124.

karşılıklı olarak birbirilerinin görüşlerine itibar etmek, bireyler arasındaki saygı ve sevginin gelişmesine, dolayısıyla birlik ruhunun güç kazanmasına katkı sunmaktadır.

2.6. Düşman Karşısında Birlik Görüntüsü Vermek

Düşman ile bir antlaşma ortamı söz konusu olduğu zaman, içeride gösterilen birlik ya da dağınıklık, düşman karşısındaki pazarlık gücünü artıran ya da zayıflatan unsurlardandır. Bu konuda sahâbenin Hz. Peygamber'e karşı gösterdikleri saygı ve Hz. Peygamber'in de onlara karşı sergilediği müsamaha, Müslüman saflarındaki birliği sağlamlaştırmış ve Mekke müşriklerinin antlaşma yapmaya ikna olmalarında önemli bir etki yapmıştır.

Müşriklerin elçisi olarak Hz. Peygamber ile konuşmak üzere gelen Urve b. Mes'ûd konuşurken Hz. Ebû Bekir, Peygamber Efendimizin arkasında ayakta dikilmiş durumda bekliyordu. Hatta bu sırada Urve'nin, sahâbeye güvenmemesi, onların zorluk anında kaçıp gideceği yönündeki sözlerine çok kızdı ve "Sahâbeye dil uzatmayı bırak! Biz mi onun yanından kaçıp dağılacak ve onu yalnız bırakacağız?" diye karşılık verdi.²⁷

Urve b. Mes'ûd ile Muğîre b. Şu'be arasında cereyan eden hadise de sahâbenin Hz. Peygamber'e saygısını ve bağlılığını gösteren diğer bir sahneyi ortaya koymaktadır. Zira Urve, Hz. Peygamber ile konuşurken onun sakalını ellemeye başlamıştı. Bu sırada elinde kılıcıyla Hz. Peygamber'in yanında dikilen Muğîre b. Şu'be, onun Hz. Peygamber'in sakalına her dokunuşunda elini çekiyor ve çekmemesi durumunda elini kesmekle tehdit ediyordu. Bu duruma öfkelenen Urve, yüzünde miğfer bulunması sebebiyle tanıyamadığı bu kişiyi sorunca, onun, yeğeni Muğîre b. Şu'be olduğunu öğrendi. Bunun üzerine onu vefasızlıkla suçladı ve Müslüman olmadan önce Sakîf kabilesinden bazı kimseleri öldürmesi sebebiyle onu kurtarmak için ödediği fidyesini hatırlattı.²⁸

Görüşme sırasında Urve b. Mes'ûd, sahâbenin Hz. Peygamber'e karşı davranışını göz ucuyla süzmeye başladı. Onların Hz. Peygamber'e gösterdik-

²⁷ Vâkıdî, *Kitâbü'l-Meğâzî*, 2/595; İbn Hişâm, *es-Sîretü'n-nebeviyye*, 2/313.

²⁸ Vâkıdî, *Kitâbü'l-Meğâzî*, 2/595.

leri saygıdan etkilenen Urve, hemen atına binerek müşriklerin yanına geldi ve şu konuşmayı yapmak zorunda kaldı:

*“Ey kavmim! Vallahi ben şu âna kadar Kayser, Kisrâ, Necaşi gibi birçok yöneticiye elçi olarak gittim. Allah’a yemin olsun ki ben tebaası tarafından Muhammed kadar itibar gören hiçbir yönetici görmedim. Muhammed onlara bir şey söylediği veya işaret ettiği zaman, onlar derhal yerine getirmek için koşuyorlar! Ashâbı onun yanında konuşurken, seslerini kısıyorlar. Ona olan derin saygılarından dolayı, yüzüne dikkatli bir şekilde bakmıyorlar ve gözlerini önlerine eğiyorlar! Ben bu topluluğu iyice gözetledim. Siz isterse-
niz ona karşı kılıçlarınızla karşılık verebilirsiniz. Ancak ben öyle bir topluluğa şahit oldum ki, her şartta onlar onu terk etmeyecek ve hiçbir sıkıntının ona ulaşmasına müsaade etmeyecektir! Onu asla bırakmayacakları gibi hiçbir şekilde teslim etmeyecekler ve kimseyi ona yaklaştırmayacaklardır. Bu sebeple iyi düşünün! Görüşlerinizde zaaf yaşamaktan ve durumu hafife almaktan sakının! O size cazip bir sulh ve güzel bir yol teklif etmiş durumda. Bunu derhal kabul edin. Size söylediğim nasihati kabul edin! Ben sizin için faydalı bir nasihatçiyim. Ayrıca bu hususta halkın da sizin değil onun tarafında yer alacağından korkarım. O, Kâbe’yi tazim amacıyla burada bulunmaktadır, yanında getirdiği kurbanlık develerini kesip geri dönecektir.”²⁹*

Müslüman saflarındaki birlik görüntüsüne katkı sunacak davranışlardan bir diğeri de Hz. Peygamber’in elçi olarak gönderdiği Hz. Osman tarafından sergilenmiştir. Zira Kureys müşriklerinin, istemesi halinde Kâbe’yi tavaf edebileceğini söylemelerine rağmen o, Hz. Peygamber tavaf etmeden önce asla kendisinin de Kâbe’yi tavaf etmeyeceğini söylemiş ve liderine sadakatini göstermiştir. Hatta onun bu tavrı, müşrikleri kızdırmış ve gözetim altında tutulmasına sebep olmuştur.³⁰ Hz. Peygamber de elçisini tanımanın bir neticesi olarak, Hz. Osman’ın Kâbe’yi tavaf edeceğini düşünerek ona imrenen ashâba,

²⁹ Vâkıdî, *Kitâbü'l-Meğâzî*, 2/598; İbn Hişâm, *es-Sîretü'n-nebeviyye*, 2/313; Ebû Abdullah Muhammed b. İsmail el-Buhârî, (Dimaşk-Beyrut: Dâru İbn Kesîr, 2002), “Şurût”, 15.

³⁰ Vâkıdî, *Kitâbü'l-Meğâzî*, 2/600-601; İbn Hişâm, *es-Sîretü'n-nebeviyye*, 2/315; Taberî, *Târîh*, 2/121.

onun böyle bir şey yapacağını zannetmediğini söylemiş ve bu konuda ona güvenini ortaya koymuştur.³¹ Hz. Osman da onun güvenini boşa çıkarmamıştır.

Hz. Osman'ın gözetim altında tutulması ve Müslümanlara, onun öldürüldüğü şeklinde haber ulaşması üzerine Hz. Peygamber, ashâbını ağacın altında topladı ve müşriklerle savaşıma konusunda onlardan biat aldı. Ashâb da Hz. Peygamber'e bağlılıklarını göstermek suretiyle onun istediği şekilde biat etti.³² Bu biatta Müslümanlar, Hz. Peygamber'in elini tutarak, Allah yolunda ölünceye kadar savaşacaklarına dair söz verdiler. Hz. Peygamber de bir elini diğerinin üzerine koyarak: "Bu da Osman'ın biatıdır." demek suretiyle ona olan sevgisini ortaya koymuştur.³³ Hz. Peygamber, başından itibaren barış taraftarı bir siyaset takip etmesine rağmen böyle bir durum karşısında derhal savaş kararı almıştır. Dolayısıyla onun bu tavrı, barış konusundaki hassasiyetinin, her türlü zilleti kabul etmek anlamına gelmediğini ortaya koymaktadır. Nitekim diplomasi kurallarında elçilerin dokunulmazlığı söz konusudur. Bu sebeple bir elçinin öldürülmesi sineye çekilecek bir olay değildir. Belki burada maddî şartlar bakımından Müslümanların dezavantajlı olduğu ve çok sayıda kayıp vereceği düşünülebilir. Ancak bir ferdi için birçok taraftarın canını ortaya koyması, fertlerin kendilerine verilen değeri fark etmelerinde ve davaya bağlılığını pekiştirmede büyük etkiye sahiptir. Onların bu konudaki kararlılığı müşrikleri de etkilemiş ve barış görüşmelerine bir adım daha yaklaşmalarına sebep olmuştur.

Sahâbenin Hz. Peygamber'e gösterdiği saygı ve birlik görüntüsü, barış görüşmeleri sırasında da devam etmiştir. Öyle ki, Kureyş'in müzakerecisi olarak gelen Süheyl b. Amr (ö. 18/639), konuşurken sesini yükseltince, Abbâd

³¹ Vâkıdî, *Kitâbü'l-Meğâzî*, 2/601-602.

³² Vâkıdî, *Kitâbü'l-Meğâzî*, 2/603; İbn Hişâm, *es-Sîretü'n-nebeviyye*, 2/315-316; İbn Sa'd, *et-Tabakât*, 2/76; Ebü'l-Feth Fethuddîn Muhammed b. Muhammed b. Muhammed el-Ya'murî İbn Seyyidünnâs, *Uyûnü'l-eser fi fününi'l-meğâzî ve's-şemâil ve's-siyer*, thk. İbrahim Muhammed Ramazan (Beyrut: Dârü'l-Kalem, 1993), 2/166.

³³ Buhârî, "Ashâbu'n-nebî", 7; Ebü Abdullah Muhammed b. İshak Fakîhî, *Ahbâru Mekke fi kadîmi'd-dehri ve hadîsihi*, thk. Abdulmelik Abdullâh Dehîş (Beyrut: Dâru Hadar, 1414), 5/43.

b. Bişr (ö. 12/633) ile Seleme b. Eslem (ö. ?), ona: “Resûlullah’ın huzurunda sesini yükseltme!” diyerek ikazda bulunmuşlardır.³⁴

Ayrıca antlaşma maddelerinden bir kısmının uzun vadeli faydalarını anlayamayan bazı sahâbe, bu durumdan memnun olmasa da olayı hiçbir zaman Hz. Peygamber’e isyan boyutuna taşımamış ve edeplerini koruyarak olayın iç yüzünü anlamaya dönük sorular sormuşlardır. Aynı şekilde bir lider olarak Hz. Peygamber de onların bu tarz sorularını nazik bir şekilde cevaplamış ve onlara karşı sert bir tavır içine girmemiştir. Antlaşma maddelerini bir türlü içine sindiremeyen Hz. Ömer’in tüm sorularına sabırlı bir şekilde cevap vermiş ve “Ben, Allah’ın emrine aykırı hareket edemem!” “Ben Allah’ın Resûlüyüm! Ben bu antlaşma hükümlerini kabul etmekle Allah’a isyan etmiş değilim. O, beni hiçbir zaman zarara uğratmaz!” gibi ifadeler kullanmıştır. Hz. Ömer’in: “Sen bize ‘Beytullah’a varıp onu tavaf edeceğiz!’ diye söylememiş miydin?” şeklindeki sorusuna da: “Evet, bunu söyledim. Fakat bu işin bu yıl olacağını söyledim mi?” şeklinde cevap vermiştir.³⁵ Nitekim Allah Teâlâ: “O vakit inkâra sapmış olanlar, kalplerini o gurura Câhiliye dönemine ait büyülenme duygusuna kaptırmışlardı. Allah da resûlünün ve mü’minlerin gönüllerine huzur ve güven duygusu verdi ve onları takvâ sözüne bağlı kıldı. Zaten onlar bu sözü hat etmişlerdi, buna layıktılar. Allah her şeyi hakkıyla bilmektedir.”³⁶ buyurmak suretiyle bu hususa işaret etmiştir.

2.7. Uzun Vadeli Düşünmek

Hayatta bazen ulaşılmak istenen uzun vadeli bir hedef için sabırlı olmak ve kısa vadede zararlı zannedilen bazı kararlar vermek gerekir. Zira olaylara dar açıdan bakan ve fikirlerden ziyade kişi ve olaylarla sınırlı düşünen kişiler, o ân için kârlı gözükken ancak uzun vadede zararlı olan kararlar verebilmektedir.

Hız. Peygamber, Mekke’de umre yapmakla üç hedefi gerçekleştirmek istemekteydi: İslâm’ın diğerleriyle ilişkisinin tek yolunun savaş olmadığını ve farklı anlayışların barış ortamında yaşamasının mümkün olduğunu bütün insanlara hissettirmek; Kureyş ile barış yaparak Yahûdiler ve Bizans ile rahat

³⁴ Vâkıdî, *Kitâbü'l-Meğâzî*, 2/606; İbn Hişâm, *es-Sîretü'n-nebeviyye*, 2/317.

³⁵ Vâkıdî, *Kitâbü'l-Meğâzî*, 2/606-608; İbn Hişâm, *es-Sîretü'n-nebeviyye*, 2/316.

³⁶ el-Fetih 48/26.

şekilde mücadele etmek; Mekke'nin ve oradaki kutsal değerlerin sadece müşriklerin tekelinde olmadığını, Hz. İbrahim'in torunları olarak Müslümanların da oraya girme hakkına sahip olduklarını göstermek.³⁷

Hz. Peygamber, ileri görüşlü bir lider olarak, -vahyin de yönlendirmesiyle- müşriklerin egosunu tatmin etmekle sınırlı kalacak ama uzun vadede davetin yolunu açacak bazı kararları kabul etmek suretiyle faydalı bir antlaşma yapmıştır. Bu sebeple o, "Bismillâhirrahmânirrahîm!" yerine "Bismikallahümme" yazmak ya da "Allah'ın Resûlü Muhammed" yerine "Abdullah'ın oğlu Muhammed" yazmak³⁸ gibi ilkesel anlamda çok sorun teşkil etmeyecek hususlarda esnek davranarak uzun vadeli hedeflerini sekteye uğratabilecek bir tavır içine girmemiştir.

Bu antlaşmayla ayrıca müşrikler, Medine'deki İslâm Devleti'ni resmen tanımış oldular ve Hz. Peygamber, müşriklerin onurunu da incitmeden neticeyi almış oldu. Antlaşmanın ardından yaşanan barış ortamında Müslümanlar rahatça tebliğ imkânı bulmuşlar ve ayrıca Hayber'deki Yahûdi tehlikesini bertaraf etmişlerdir.³⁹

2.8. İnsanların Değer Yargıları Hakkında Bilgi Sahibi Olmak

Savaş ve diplomaside maddî güç önemli olmakla birlikte, yöntem de etkili bir husustur. Zira yöntem noktasında gösterilecek bir hata büyük güç kaybına sebep olabileceği gibi, doğru yöntemi takip etmek bazen az güçle büyük başarılar elde edilmesine sebep olmaktadır. Bu bağlamda karşı taraftakilerin değer yargıları hakkında bilgi sahibi olmak da zikredilmesi gereken önemli bir husustur. Zira böylece karşı tarafla ortak bir dil geliştirilebilmekte ve antlaşma zemini kurulabilmektedir.

Kureys adına Hz. Peygamber ile görüşmek için gelenlerden birisi de Ehâbiş'in lideri olan Kinâne kabilesinden Huleys b. Alkame'dir. Huleys, dinî hassasiyeti olan ve dinî değerlere saygı duyan birisiydi. Bu durumu iyi bilen

³⁷ İmadüddin Halil, *Dirâse fi's-sîre* (Beirut: Dârü'n-Nefâis, 1425), 185.

³⁸ Vâkıdî, *Kitâbü'l-Meğâzî*, 2/610-612; İbn Hişâm, *es-Sîretü'n-nebeviyye*, 2/317; İbn Sa'd, *et-Tabakât*, 2/77-78; Ahmed b. Yahyâ b. Câbir b. Dâvûd el-Belâzurî, *Cümel min ensâbi'l-eşrâf*, thk. Süheyl Zekkâr, Riyâd ez-Zirikli (Beirut: Dârü'l-Fikr, 1996), 1/349-350.

³⁹ Özmen, "Hudeybiye Barış Antlaşması ve Hadislerin Anlaşılmasında Hâdiselerin Arka Planını Okumanın Sunacağı İmkânlar Üzerine Bir Deneme", 295.

Hız. Peygamber, onun geldiğini görünce: “Bu gelen, filan kişidir! Kendisi, kurbanlık develere saygı gösteren, ibadete ve Allah’ın emirlerini yerine getirmeye özen gösteren bir kavimdir. Kurbanlık develerin hepsini ona doğru sürünüz de, görsün!” şeklinde ashâba talimat verdi. Bunun üzerine kurbanlık develeri gören Huleys’in tepkisi şu sözleri söylemek şeklinde oldu:

“Subhânallah! Bu insanların Beytullah’ı tavaf ve ziyaret etmelerine engel olmak hiç de doğru bir davranış olmaz! Lahm, Cüzam, Kinde ve Himyer gibi kabilelerin halklarının haccetmesine engel çıkarılmıyor ama Abdulmuttalib’in evladının haccına engel çıkarılıyor! Kâbe’nin Rabbine yemin olsun ki; Kureyşliler bu yanlış davranışları sebebiyle helak olacaklardır! Oysa bu insanlar, sadece umre yapmak amacıyla gelmişlerdir!”⁴⁰

Kuşkusuz ki Ehâbîş, Müslümanlarla müşrikler arasında yaşanan mücadelede önemli bir denge unsurudur. Bu sebeple onların müşriklere desteğinin en azından azaltılması, müşriklerin alacağı kararda etkili olacaktır. Hız. Peygamber ise bu davranışıyla onların liderini etkilemeyi başarmıştır.

Müşrikler adına görüşmek için gelenlerden bir diğeri de Mikrez b. Hafı idi. Hız. Peygamber, onun gelmekte olduğunu gördüğü zaman: “Bu, Mikrez; kötü ve zalim bir adamdır!” buyurdu ve ona da diğelerine söylediğinin benzeri sözler söyledi.⁴¹ Dolayısıyla Hız. Peygamber, karşısındaki bütün insanlara aynı tavrı sergilemez, onların özelliklerini iyi bilir ve özelliklerine uygun stratejilerle sonuç elde etmeye çalışırdı.

2.9. İlkeli Davranmak

Kişiler, ilkeler doğrultusunda yaşadıkları takdirde çelişkiden ve birbirini nakzeden eylem ve söylemlerden uzak kalırlar. Tepkisel tavrı sergileyenler ise her zaman ilkeye göre değil de diğere göre tavrı almaları sebebiyle savrulmalar yaşarlar. Çünkü doğru, diğerin yanlışına göre değil, ilkelere göre belirlenir.

⁴⁰ Vâkıdî, *Kitâbü’l-Meğâzî*, 2/599-600; İbn Hişâm, *es-Sîretü’n-nebeviyye*, 2/312; İbn Sa’d, *et-Tabakât*, 2/7.

⁴¹ Vâkıdî, *Kitâbü’l-Meğâzî*, 2/599-600; İbn Hişâm, *es-Sîretü’n-nebeviyye*, 2/312.

Hız. Peygamber, düşmanla bir antlaşma yaptığı zaman daima verdiği sözlere sadık kalmış ve bazen kendisini üzecek neticelerle karşılaşsa da ilkelerden ayrılmamıştır. Hudeybiye Antlaşması tamamlanıp da henüz imza aşamasındaiken, Süheyl b. Amr'ın Müslüman olan ve bu sebeple zincirlere vurulmuş olan oğlu Ebû Cendel (ö. 18/639), Mekke'den kaçıp Hudeybiye'de Hız. Peygamber'e sığınmıştı. Antlaşma gereği Ebû Cendel'i iade etmesi gereken Hız. Peygamber, çok üzölmekle birlikte kendisine de durumu izah ederek onu müşriklere iade etmiştir.⁴² Burada takdir edilmesi gereken bir diğler tavır da Ebû Cendel'in ortaya koyduğu davranıştır. Nitekim o, durumu anlayışla karşılaşmış ve Hız. Peygamber'e herhangi bir itiraz ya da sitemde bulunmamıştır.⁴³

3. Müşriklerin Takip Ettiği Siyasetin Genel Özellikleri

Müşriklerin, Hız. Peygamber'in umre isteğine karşı takındıkları tavır, sığ bir bakış açısının, şahsî hırsların ve ileri görüşten uzak günöbirlik bir anlayışın izlerini taşımaktadır. Bu bağlamda onların tavırlarını genel anlamda aşağıdaki başlıklar altında toplamak mümkündür.

3.1. Savaşa Zorlamak

Müslümanlar, Arapların gözünde gayet masum bir istekle ibadet etmek için gelmiş kişiler olarak gözökmekteydiler ve bu durum, Kureyş'in işini zorlaştırmaktaydı. Çünkü insanları Kâbe'ye sokmayan ve ibadetlerine engel olan kişiler pozisyonuna düşmekten çekiniyorlardı. Bu sebeple müşriklerin, Hız. Peygamber'e ve Müslümanlara karşı sergiledikleri tavrın ana fikrini, onları kışkırtmak, savaşa zorlamak ve böylece haklı iken haksız duruma düşörmek suretiyle kamuoyunu kendi taraflarına çekmeye çalışmak şeklinde özetlemek mümkündür. Hâlid b. Velid komutasındaki müfrezeyi Müslümanların geçeceği yere göndermelerindeki maksat da bu yöneydi. Fakat Hız. Peygamber, onların tüm kışkırtmalarına karşı sabırlı bir şekilde davranmış ve yolunu değiştirmek suretiyle oyunlarını boşa çıkarmıştır.

Mekke müşriklerinin, Müslümanları savaşa zorlama stratejisi sonuna kadar sürdü. Öyle ki antlaşma görüşmeleri sırasında dahi Süheyl b. Amr, ant-

⁴² Vâkıdî, *Kitâbü'l-Meğâzî*, 2/607-608; İbn Hişâm, *es-Sîretü'n-nebeviyye*, 2/318; Taberî, *Târîh*, 2/123.

⁴³ Vâkıdî, *Kitâbü'l-Meğâzî*, 2/607-608; İbn Hişâm, *es-Sîretü'n-nebeviyye*, 2/318.

laşma şartlarını zorlaştırarak Müslümanları kıskırtmak istedi ama onlar itidali elden bırakmadılar.⁴⁴

3.2. Dirençlerini Kırmaya Çalışmak

Kureyş müşrikleri, kesinlikle Müslümanların zorlamasına boyun eğmiş bir görüntü vermek istemiyordu. Bu sebeple onları savaş yoluyla ortadan kaldırmak veya dirençlerini kırarak bu isteklerinden vazgeçirmek istiyorlardı. Müslümanların savaş dirençlerini kırma yolunda onların ortaya koyduğu davranışlardan birisi ise Hz. Osman'ı gözetim altına almak olmuştur. Böylece onlar, Müslümanların geri adım atmalarını ümit ediyorlardı; ancak Hz. Peygamber geri adım atmadığı gibi gayet kararlı bir şekilde ashâbdan biat alarak, savaşa da hazır olduklarını ortaya koydu.⁴⁵

3.3. Mecburiyet Hissi Vermemek

Müşriklerin tavırlarında merkezi, kişisel duygular ve ihtiraslar işgal etmekteydi. Bu sebeple olayları geniş ölçekte değerlendiremiyorlardı ve sadece kendilerince itibarlarını kurtarmanın yolunu arıyorlardı.

Hz. Peygamber'in, Müslümanlarla birlikte Mekke'ye doğru yola çıkması, müşrikleri çok kızdırmıştı. Bundaki etken ise, kendilerinin bir dayatmayla karşı karşıya bırakıldıklarını düşünmeleri ve Müslümanlar Mekke'ye bu şekilde girdikleri takdirde kendilerinin diğer Araplar arasındaki itibarlarının sarsılacağına inanmalarıydı. Bu sebeple tüm stratejileri, savaş ya da barış yoluyla onların en azından şimdilik Mekke'ye girmelerine engel olmaya dönüktü. Elçi olarak gönderdikleri Urve b. Mes'ûd'un dönüşte kendilerine yaptığı nasihatler karşısında söyledikleri şu söz de bu durumu ortaya koymaktadır:

*"Ebû Yâfur! Bir daha bu şekilde konuşma. Şayet bu sözleri sen değil de başkası söylesedi, onu ayıplar ve rezil ederdik. Biz onun bu yıl Beytullah'ı ziyaret etmesine engel olacağız. Önümüzdeki sene gelip Mekke'ye girebilir ve Kâbe'yi tavaf edebilir."*⁴⁶

⁴⁴ Muhammed Ali el-Lâhûrî, *Hayâtu Muhammed ve risâletuhû*, çev. Münîr Ba'lebekî (Beyrut: Dârü'l-İlm li'l-Melâyîn, 1390), 185.

⁴⁵ Lâhûrî, *Hayâtu Muhammed*, 183.

⁴⁶ Vâkıdî, *Kitâbü'l-Meğâzî*, 2/599; İbn Hişâm, *es-Sîretü'n-nebeviyye*, 2/313.

Kureyş müşriklerinin, elçi olarak gelen Hz. Osman'a verdikleri cevap da aynı kaygıyı ihtiva etmektedir. Zira onlar, Hz. Osman'ın konuşmasının ardından: "Dediklerini anladık. Ancak bunlar asla gerçekleşmeyecektir! Onun, yurdumuza gelip de bir dayatmayla Mekke'ye girmesi mümkün değildir!" demişlerdi.⁴⁷

Kureyş müşriklerinin, antlaşma yapması için gönderdikleri Süheyl b. Amr'a verdikleri şu talimat da onların bu noktadaki kaygılarını ortaya koyan diğer bir veridir:

*"Git, Muhammed ile antlaşma yap! Ancak bu yıl dönüp geri gitmedikçe onunla asla bir antlaşma gerçekleşmez! Yapacağın antlaşmada kesinlikle, onun bu yıl Mekke'ye giremeyeceği maddesi olsun! Aksi halde, bize dayatılan şeyi yaptık diye Arapların diline düşeriz ve hakkımızda dedikodu yaparlar."*⁴⁸

Tabiri caizse bir kırmızı çizgi kabul ettikleri bu husus, müşriklerin basiretini bağlamış ve uzun vadeli hesaplar yapmak yerine kişisel itibarlarını kurtarmak uğruna kendileri açısından kısa vadede kazançlı gözüken ancak uzun vadede zararlı bir antlaşma yapmalarına sebep olmuştur. Dolayısıyla Hz. Peygamber uzun vadeli hesaplar yaparak müşriklerin tarafsızlığını sağlamak suretiyle Yahûdilerle rahatça mücadele etmiş ve Medine'nin güneyini emniyet altına almıştır. Buna karşılık müşrikler ise kısa vadeli düşüncelerinin neticesinde belki nefislerini tatmin etmişlerdir; ancak ilerleyen zamanlarda rahat tebliğ ortamında gittikçe güçlenen ve diğer rakiplerine galip gelen Müslümanların Mekke'yi de fethettiklerine tanıklık etmişlerdir.

3.4. Tepkisel Davranmak

Hz. Peygamber, vahiy eksenli ilkesel bir yaşamı kabul ettiği gibi, kendisine tâbi olan Müslümanları da bu şekilde eğitmiştir. Bunun aksine câhiliye kültürünün esaretinden kurtulamayan müşrikler ise, ilkelerden uzak ve tamamen kişisel "onurlarını" ön plana çıkararak bir anlayışta olmuşlardır.

Hudeybiye Antlaşması'nın öncesinde, esnasında ve sonrasında yaşanan gelişmeler, iki tarafın benimsediği bu anlayışların yansıması şeklinde tezahür

⁴⁷ Vâkıdî, *Kitâbü'l-Meğâzî*, 2/600; İbn Hişâm, *es-Sîretü'n-nebeviyye*, 2/315; Taberî, *Târîh*, 2/121.

⁴⁸ Vâkıdî, *Kitâbü'l-Meğâzî*, 2/605; İbn Hişâm, *es-Sîretü'n-nebeviyye*, 2/316.

etmiştir. Müşrikler, Hz. Peygamber'e ve davetine besledikleri kin sebebiyle, onun ibadet amacıyla yola çıkmasını, bir hak olarak görmek yerine kendileri için bir itibar suikasti şeklinde algılamışlar ve durumu kendileri açısından içinden çıkılmaz bir ikileme dönüştürmüşlerdir. Hâlbuki kişisel duygularına mağlup olmayıp onların umre yapmalarına müsaade etselerdi, sürecin büyük ölçüde sakin bir şekilde gelişmesi ve kendilerinin de ilkeli davrandıkları gerekçesiyle diğer Arap kamuoyunda zannettikleri gibi aşağılanma yerine daha çok saygı görmeleri mümkün olabilecekti.

Müşrikler, Hz. Peygamber'in umre girişimini bir bahane olarak görüyor ve onun asıl amacının, askerlerini Mekke'ye sokmak olduğunu düşünüyorlardı. Dolayısıyla bunu da kendileri için bir onur meselesi haline dönüştürdüler.⁴⁹ Hâlbuki Hz. Peygamber, niyetinin ibadet olduğunu ve tamamen barışçıl duygularla geldiğini ortaya koymak için yanına ağır silah almamış ve kurbanlık develeri de beraberinde getirmişti.

Câhiliye kültürünün izleri müşrikleri o kadar esir almıştı ki; uluslararası bir ilke olarak kabul edilen elçilerin dokunulmazlığına dahi saygı duymamışlar ve Hz. Peygamber'in elçi olarak gönderdiği Hırâş'ın devesini boğazlamış ve kendisini de öldürmek istemişlerdir.⁵⁰

Sonuç

Hz. Peygamber'in icraatlarını ele alırken, onu sadece bir dâhi ya da sadece kendisine gelen vahye göre hareket eden ve bunun dışında şahsî hiçbir rolü olmayan bir insan olarak değerlendirme aşırılıklarından uzak durmak gerekmektedir. Zira o, vahye göre hareket eden bir peygamber olduğu gibi, aynı zamanda ileri derecede ferasete ve zekâyâ sahip yetenekli bir şahsiyettir. Hudeybiye Seferi'nin başından sonuna kadar ki süreçte sergilediği tavır, onun bu özelliğini açıkça ortaya koymaktadır. Nitekim o, devenin çöktüğü yerde karargâh kurmak ve müşriklerin isteklerine belli ölçülerde müsamaha göstermek gibi vahiyle belirtilen hususlarda tam bir teslimiyet göstermiş, vahiyle belirtilmeyen hususlarda ise ashâbıyla da istişare ederek isabetli adımlar atmış ve sonuç itibarıyla meyvesini de toplamıştır.

⁴⁹ Vâkıdî, *Kiâbü'l-Meğâzî*, 2/579; İbn Hibbân, *es-Sîretü'n-nebeviyye*, 1/180.

⁵⁰ Vâkıdî, *Kitâbü'l-Meğâzî*, 2/600; İbn Hişâm, *es-Sîretü'n-nebeviyye*, 2/313; İbn Sa'd, *et-Tabakât*, 2/74.

Hız. Peygamber'in, nübüvvetle görevlendirildikten sonra yaşadığı yaklaşık 23 yıllık hayatı, ferdin yetiştirilmesinden başlayarak İslâm devletinin kurulmasını da ihtiva eden olaylara sahne olmuştur. Bu süreç aynı zamanda onun hikmetli siyasetine dair değerli örnekliklerle doludur. Bu sürecin önemli dönüm noktalarından biri de kuşkusuz Hudeybiye Antlaşması'dır. Zira bu antlaşma, Müslümanların rahat nefes alacakları ve tebliğ faaliyeti yürütebilecekleri bir ortamın doğmasına sebep olmuştur. Ayrıca antlaşmanın müşrikler tarafından ihlali de Mekke'nin fethine kadar giden süreci başlatmıştır.

Hubevbiye Antlaşması, Hız. Peygamber'in, barışçıl bir tavırla umre amacıyla yola çıkmasının neticesinde imzalanmış bir antlaşmadır. Ayrıca bu antlaşma, savaş isteyen ve kendilerini ortadan kaldırmak için fırsat kollayan düşmanlarını, barışa zorlayan bir siyaset başarısının ürünüdür. Antlaşma öncesi, esnası ve sonrasında yaşanan gelişmeler, kısa ve uzun vadede değerlendirildiği zaman, ilk etapta müşriklerin zaferi gibi gözükür; ancak zamanla Hız. Peygamber'in vahiy rehberliğindeki uzun vadeli icraatlarının başarısıyla sonuçlanan bir tablo ortaya çıkmaktadır. Bu süreçte Hız. Peygamber, kişisel ve tepkisel tavırlardan uzak ilkeli bir tavır ortaya koyup, sabırlı bir yöntemle büyük hedefleri göz önünde bulundururken, müşrikler tamamen sığ bir bakışın ürünü olan ve günü kurtarmaya odaklanmış uzun vadede zararlarına olacak tepkisel bir tavır sergilemişlerdir. Şüphesiz bu antlaşma, söz konusu tüm özellikleriyle birlikte, diplomasi alanında kıyamete kadar gelecek tüm Müslümanlar için önemli bir örneklik teşkil etmektedir.

Netice itibarıyla ifade etmek gerekirse; Hudeybiye Seferi sürecinde Hız. Peygamber'in sergilediği; vahiy, sosyolojiyi, psikolojiyi ve stratejik düşünceyi ihmal etmeyen; uzun vadeli hedefleri düşünmekle birlikte bunun için gerekli teenniye de ortaya koyan; yakın vadede kamuoyunun desteğini hedefleyen, uzun vadede ise büyük fetihlere kapı aralayacak ortamı hazırlayan; nerede ne kadar esnek davranılacağını iyi analiz eden ve şahsî kaygılardan uzak ilkeli siyaset, kendisi bizzat fetih olarak kabul edilebilecek büyük bir başarıya imza atmıştır.

Kaynakça

Aktay, Yasin - M. Mahfuz Söylemez (ed.). *Bir Müslüman İslâm Tarihi'nin Sorunlu Konularına Nasıl Bakmalı*. İstanbul: Beyan Yayınları, 2021.

- Azimli, Mehmet. "Tarihin Kırılma Noktası: Hudeybiye Antlaşması". *Hikmet Yurdu* 3/6 (2010), 35-48.
- Belâzurî, Ahmed b. Yahyâ b. Câbir b. Dâvûd. *Cümel min ensâbi'l-eşrâf*. thk. Süheyl Zekkâr, Riyâd ez-Ziriklî. 13 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Fikr, 1996.
- Buhârî, Ebû Abdullah Muhammed b. İsmail. *Sahîhu'l-Buhârî*. Dımaşk-Beyrut: Dâru İbn Kesîr, 2002.
- Câbirî, Muhammed Âbid. *Arap-İslâm Siyasal Aklı*. çev. Vecdi Akyüz. İstanbul: Kitabevi Yayınları, 2. Basım, 2001.
- Ebû Halil, Şevkî. *Sulhu'l-Hudeybiyye el-fethu'l-mubîn*. Beyrut-Dımaşk: Dâru'l-Fikrî'l-Muâsır-Dâru'l-Fikr, 1983.
- Erşahin, Seyfettin. *İslâm Tarihini Anlama Klavuzu*. Ankara: Otto Yayınları, 2017.
- Fakîhî, Ebû Abdullah Muhammed b. İshak. *Ahbâru Mekke fî kadîmi'd-dehri ve hadîsihi*. thk. Abdülmelik Abdullâh Dehîş. 6 Cilt. Beyrut: Dâru Hadar, 2. Basım, 1414.
- Halil, İmadüddin. *Dirâse fi's-sîre*. Beyrut: Dâru'n-Nefâis, 2. Basım, 1425.
- Hattâb, Mahmud Şit. *er-Rasûlü'l-kâid*. Beyrut: Dâru'l-Fikr, 6. Basım, 1422.
- İbn Hibbân, Muhammed b. Hibbân b. Ahmed b. Hibbân b. Muâz b. Ma'bed. *es-Sîretü'n-nebeviyye ve ahbârü'l-hulefâ*. thk. Seyyid Aziz vd. 2 Cilt. Beyrut: el-Kütübü's-Sekâfiyye, 3. Basım, 1417.
- İbn Hişâm, Abdülmelik b. Hişâm b. Eyyûb el-Himyerî. *es-Sîretü'n-nebeviyye*. thk. Mustafa es-Sekâ vd. 2 Cilt. Mısır: Matbaatu Mustafa el-Bâbî el-Halebî ve Evlâdihî, 2. Basım, 1955.
- İbn Kayyim el-Cevziyye, Muhammed b. Ebû Bekr. *Zâdü'l-meâd fî hedyi hayri'l-ibâd*. 5 Cilt. Beyrut-Kuveyt: Müessesetü'r-Risâle-Mektebetü'l-Menâri'l-İslâmiyye, 27. Basım, 1994.
- İbn Sa'd, Ebû Abdullah Muhammed b. Sa'd b. Munî'. *et-Tabakâtü'l-kübrâ*. thk. Muhammed Abdülkâdir Atâ. 8 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 1990.

- İbn Seyyidünnâs, Ebü'l-Feth Fethuddîn Muhammed b. Muhammed b. Muhammed el-Ya'merî. *Uyûnü'l-eser fî fûnüni'l-meğâzî ve's-şemâ'il ve's-siyer*. thk. İbrahim Muhammed Ramazan. 2 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Kalem, 1993.
- Kapar, Mehmet Ali. "Hudeybiye Seferi ve Hz. Muhammed'in Barışçı Siyaseti". *Tarihin Peşinde: Uluslararası Tarih ve Sosyal Araştırmaları Dergisi* 8/16 (2016), 155-175.
- Khanfar, Wadah. *İlk Bahar*. çev. Mehmet Yuşa Solak, Hasan Hacak. İstanbul: Vadi Yayınları, 5. Basım, 2021.
- Kur'ân-ı Kerim Meâli*. çev. Hayreddin Karaman vd. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2017.
- Lâhûrî, Muhammed Ali. *Hayâtu Muhammed ve risâletuhû*. çev. Münîr Ba'lebekî. Beyrut: Dâru'l-İlm li'l-Melâyîn, 2. Basım, 1390.
- Öz, Ahmet. "Vahyin Son Yılları (Hudeybiye Anlaşması ve Mekke'nin Fethi)". *Tefsir (Surelerin Nüzul Sırasına Göre Analizi)*, 547-576.
- Öz, Şaban. *İslâm Tarihi Metodolojisi*. İstanbul: İz Yayıncılık, 2. Basım, 2011.
- Özmen, Ramazan. "Hudeybiye Barış Antlaşması ve Hadislerin Anlaşılmasında Hâdiselerin Arka Planını Okumanın Sunacağı İmkânlar Üzerine Bir Deneme". *Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 40 (2018), 277-298.
- Şâmî, Muhammed b. Yûsuf es-Sâlihî. *Sübülü'l-hüdâ ve'r-reşâd fî sîreti hayri'l-ibâd*. thk. Âdil Ahmed Abdülmevcûd, Ali Muhammed Muavvid. 12 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 1993.
- Taberî, Ebû Ca'fer Muhammed b. Cerîr. *Târîhu'l-ümmem ve'l-mülûk*. 5 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 1407.
- Vâkıdî, Muhammed b. Ömer b. Vâkıd Ebû Abdullah. *Kitabu'l-Meğâzî*. thk. Marsden Jones. 3 Cilt. Beyrut: Dâru'l-A'lemî, 3. Basım, 1989.